

A KÍNAI BIRODALOM BOMLÁSA.

A MENNYEI BIRODALOM mérhetetlen területei felett sűrű köd gomolyog és eltakarja a szemlélő világ elől az események folyását. Ha e ködfátyol nagy ritkán, egy-egy nagyobb szélfergeteg — egy-egy jelentősebb esemény — hatása alatt szertefoszlik, résein keresztül borzalmak képe tárul szemünk elé. Véres belső háború, kisebb és nagyobb zsarnokok önkényuralma és a minden önkényuralomnál iszonyatosabb anarchia, fékevesztett tömegek vérengzése idegenek és vagyonosok ellen, majd minden vérengzés nyomában újabb, vak bosszúállástól vezérelt öldöklés; a modern haditechnika fegyvereinek pergőtüze a harcvonalakon s a harc vonalak mögött az ősi hóhérpallos suhogása — ezt látja és hallja az emberiség figyelő része s megdöbbenve kérdezi: hogyan történhetett, hogy az az ország, amely a földteke legrégebb és talán legtökéletesebb kultúrájának letéteményese volt, rövid évtizedek leforgása alatt a barbár erőszak és a legaljasabb emberi ösztönök martaléka lett; mi lehet az oka annak, hogy ott, ahol ötven esztendővel ezelőtt a nagy Confudus állametikai tanain felépült kormányrendszer patriarchális eszközeivel minden hibája és fonáksága mellett is békés, boldog létet biztosított az emberek százmillióinak, ma az ököljog uralkodik és a világ legszorgalmasabb munkásának mondott kínai földművelő nem tudhatja, mikor düljék fel apró ültetvényeit a zsoldos hordák s mely napon sorozzák be erőszakkal valamelyik „tábornagy“ seregébe, földönfutó koldussá téve házanépét. Mert a szigorú és jó bíró, a menny fiának teljhatalmú képviselője, akit korlátlan hatalmának gyakorlásában a konfucianus tanokból táplálkozó etikai műveltség mérsékelt és irányított, nem szolgáltat többé igazságot a sanyargatott parasztnak: elsöpörte őt is a nagy ár s helyét elfoglalta a saját maga kegyelméből nagyra-nőtt zsoldosvezér, az analfabéta szerencselovag, aki tisztavirágéletű nagyságát rendszeren árulásnak köszönheti és sohasem tudhatja, nem végzi-e életét hamarosan a mai kínai karrierek többségének közös végpontján, a vesztőhelyen.

Annak a szörnyű betegségnek, melynek gyötrelmeiben a kínai birodalom vonaglik, kórokozóját a nyugati dvilizáció eszméi közt kell keresnünk. Bármennyire fájdalmas is e megállapítás a mi számunkra, akik megszoktuk, hogy úgy tekintsünk művelődésünk vívmányaira, mint amelyek egyedül alkalmasak az emberiség életének méltó tartalmat és keretet adni, — az események gondolkodó szemlélői kivétel nélkül e megállapításra jutottak. És méltán, mert Kína történetében a mai válság éppenséggel nem az első: dinasztiák bukása, tartományok lázadása, észak és dél testvérharca, mind nem új jelenségek, de tagadhatatlan az, hogy a konfucianus kormányzati eszmék és velük együtt a sokezeréves monarchikus elv bukását az uralkodó nyugati államelméletek terjedése készítette elő és hogy csak a modern haditechnika eszközei tették lehetővé a polgárháború elfajulását és végzetesnek bizonyuló állandósulását. Amíg az elvek és pártok harca a

kínai kultúra eszmekörén belül, kínai fegyverekkel — szellemi és anyagi fegyverekkel — folyt, a birodalom mindig talpra állt, tán sebzetten és gyöngülten, de a teljes gyógyulás biztos reményében; a mai kór oka azonban idegen vírus és senki sem ismeri a gyógyító szérumot, amely elhozhatná a megváltást.

Kelet és Nyugat érintkezése az orientális kérdések jeles angol szakértőjének, Aroald J. Toynbee-nak megállapítása szerint a keleti lélekben két látszólag ellentétes impulzust váltott ki: egyrészt ellenszenvet a nyugati civilizáció képviselőinek „imperializmus” néven összefoglalt hatalmi törekvései ellen, másrészt pedig a Nyugat anyagi és szellemi kincseinek elsajátítására irányuló igyekezetét. Nacionalizmus és modernizálás: ezt a két jelszót írta zászlajára minden keleti mozgalom, mely a világháború folyamán új erőre kapott; ezzel a két eszménnyel indult harcba a kemalista török állam, a hindu szvaradzs és az ifjú Kína ideálját megtestesítő Kuo-Min-Tang. Az európai egyetemeket megjárta kantom ifjúság vezére, Szun-Jat-Szen a demokrácia és alkotmányosság eszméjének szolgálatában hiúsította meg az utolsó törekvést, amely sikeresen foghatta volna össze a bomló birodalom erőit, amikor az új ideálok szolgálatába állított régi eszközök felhasználásával a nagyhatalmak jóindulatú segédlete mellett letaszította a sárkánytrónra vezető lépcső legfelsőbb fokáról a régi Kína utolsó nagy államférfiét, Jüan-Sih-Kai-t, akinek bukása maga után vonta a kínai egység bomlását és végeredményben a mai kaotikus állapot kialakulására vezetett.

A mai kínai helyzet előzményeinek megértéséhez multhatatlanul szükséges, hogy rövid visszapillantást vessünk azokra az eseményekre, amelyek az utolsó évtizedek folyamán a birodalom sorsára döntő befolyással voltak és ezáltal megismerjük azokat az erőket, melyeknek működése e sorsot irányította. Ez erők között első helyen áU Jüan-Sih-Kai hatalmas egyénisége. Jüan, aki a katonai pályán nőtt nagygyá, a múlt század utolsó évében lezajlott boxerlázadás idején, mikor már nyilvánvalóvá lett, hogy a nagy válság tanulságai nem voltak hatással a Mandsu-udvar rövidlátó politikájára és hogy a háromszázéztendő dinasztia feltartóztathatatlanul halad a katasztrófa útján, már magas állami méltóságokat töltött be és Kína igazi urának, az idős özvegy császárnénak kegyéből 1901-ben eléri a legmagasabb polcot: életének 42-icé évében Csihli tartomány alkirálya és a gyermek trónörökös gyámja lesz. A császárné, akinek félelmetes egyéniségét gyakran hasonlították a római császárkor első századában szerepelt fejedelmi asszonyokhoz, méltán érezhetett hálát Jüan-nal szemben: trónját és életét annak a jellegzetesen kínai motívumokból született árulásnak köszönhette, amellyel a modern kínai haderő megteremtője és erőskező parancsnoka cserben hagyta az elégedetlen fiatal császárnak anyja önkényuralma ellen irányuló államcsínyterveit, De Jüan, aki erős és független birodalomról álmódott, amely elfoglalhatná helyét a művelt államok közösségében, elítélte a császárné féktelen idegengyűlöletét és e felfogását tettekre váltotta, amikor tartományában a boxerlázadás válságos idején erélyesen elfojtotta az idegenek — fehérek és japánok — elleni megmozdulást és hiánytalanul biztosította a jövevények életét és javait. A világnézetek ellentétéből eredő konfliktus nem is maradhatott el; 1907-ben Jüan-t udvari intrikák következményeképpen a fővárosba rendelik és kinevezik a külügyek tanácsának elnökévé, amely díszes, de befolyásban csekély állását meg is tartja a császárnénak a következő évben bekövetkező haláláig. Kína új ura, a gyermekcsászár helyett uralkodó régensherceg, testvére volt annak az uralkodónak, akinek ügye Jüan árulása folytán elbukott; Jüan-t megfosztják állásától és kényszerítik, hogy a közügyéktől

visszavonultan éljen mindaddig, míg be nem következik Kína történetének fordulópontja, a nagy forradalom.

A boxerlázadást követő évtizedben nőtt nagygyá Szun-Jat-Szen-nek, a keresztény vallású, európai baloldali radikális eszméken felnevelkedett kantoni orvosnak szervezése mellett a köztársasági forradalom pártja, a Kuo-Min-Tang. A kínai ellenzéki mozgalmak ősi eszközeinek, a titkos társaságoknak útján az antidinasztikus izgatás elterjedt a nép széles rétegeibe. A konzervatív erőket megtestesítő özvegy császárné halála után megkezdődik a forradalom csalhatatlan előjeleként a kapkodó reformalkotás. Az udvar ígéretet tesz népképviseleti alapon választott nemzetgyűlés összehívására és a végrehajtó hatalom főbb szerveit felelős kormány jellegével igyekszik felruházni. Ezek az elkésett újítások csak siettették az eseményeket; a forradalom emberei joggal végzetes gyengeség jelének tekintették az udvar által tett engedményeket és 1911 őszén felüti fejét a fegyveres zendülés, ugyanabban a Hupéh tartományban, amely még néhány héttel ezelőtt székhelye volt a Kuo-Min-Tang forradalmi eszméinek letéteményeseként szereplő úgynevezett hankai kormánynak.

A veszedelem hírére a tehetetlen pekingi udvar érthetően ahhoz az emberhez fordult segítségért, aki a dinasztia válságos idején megteremtette a birodalom egyetlen számottevő karhatalmát, a néhány hadosztálynyi moderm kínai hadsereget. A kegyvesztett Jüant a császári haderők élére állítják és megbízzák a hupéhi zendülés elfojtásával. Nem kétséges, hogy Jüan képes lett volna sikerrel elvégezni a reábizott feladatot, de kezét megkötötte az a tudat, amely ott élt Kína minden gondolkodó emberében, hogy a dinasztia napjai meg vannak számlálva és hogy a mandsu császár neve nem az a jelszó többé, amely köré csoportosítani lehetne a birodalom államfenntartó elemeit. A császári generalisszimusz visszatért Pekingbe, a nélkül, hogy a felkelőkkel döntő ütközetbe bocsátkozott volna s az uralkodóház végzete nyilvánvalóvá vált, amikor az udvar a forradalmárokkal mint egyenrangú féllel béketárgyalásokba bocsátkozott. A tárgyalások az államforma meghatározása körül még folyamatban voltak, amikor az egyes tartományok kiküldötteiből alakult gyülekezet Nankingban kikiáltotta Szun-Jat-Szen-t a kínai köztársaság elnökévé. Erre a lépésre az udvar, melyet néhány bombamerénylet pánikszerű hangulatba sodort, kitűzte a fehér zászlót: 1912 februárjában császári rendelet kihirdette a dinasztia lemondását és megbízta Jüan-Sih-Kai-t ideiglenes kormány alakításával. A forradalom vezeterei alávetették magukat a lelépő dinasztia utolsó akarattal nyilvánításának; Szun-Jat-Szen átengedte Jüan-nak az új köztársaság államfői tisztjét és tárcát vállalt az egykori császári fővezér kormányában.

Jüan-Sih-Kai négyesztendősi elnöksége folytonos harc volt a régi kínai állam és — ami ezzel egyértelmű — a kínai centralizmus és egység fenntartásáért. A köztársaság feje feltétlen híve volt a monarchikus államformának és még a Mandsu-dinasztia bukása előtt mondta ama próféta szavakat, hogy a monarchia megszűnése sok évtizedig tartó nyugtalanságot és zavart vonna maga után. A fiatal republika elnöke e meggyőződésének megfélemlően saját személyében folytatta az autokrata császárok kormányzati módszereit és amikor nyilvánvalóvá lett, hogy az újonnan megválasztott nemzetgyűlés Szun-Jat-Szen-párti többsége bírálattá tárgyává kívánja tenni a végrehajtó hatalom fejének működését, nem riadt vissza attól, hogy érvényesülésének ezen akadályát erőszakos eszközökkel taszítsa féke útjából. Az elégedetlen parlament a forradalmi mozgalom délkinai gócpontjaiban fegyveres lázadást kísérelt meg, de Jüan, aki ezúttal nem habozott haderejének latbavetésével, könnyűszerrel véget vetett a zendülésnek.

A Kuo-Min-Tang, amely sikereit nem annyira hívei nagy számának

vagy materiális erejének köszönhető, mint inkább annak, hogy egyetlen számbavehető szervezete volt a kínai értelmiségnek, ily módon nyíltan szembekerült Jüan-nal, aki a híveiből álló csonka parlamenttel megfosztana mandátumaiktól a forradalmi párt reprezentánsait és ettől kezdve több-kevesebb nyíltsággal arra törekedett, hogy saját személyében visszaállítsa az autokrata császárság intézményét. Hogy e vállalkozás, amelynek sikere az egységes kínai birodalom fennmaradásának utolsó lehetősége lett volna, kudarcot vallott, többféle szerencsétlen körülmény összejátszásának tulajdonítható. A Mandsu-dinasztia bukása körül igen jelentős szerepük volt egyes tartományi kormányzóknak, akik a nélkül, hogy a forradalmi Kuo-Min-Tang elveit magukévá tették volna, anyagi előnyök és hatalmi kilátások által indítatva, a forradalom szolgálatába szegődtek. A középponti császári hatalom elenyészésével ezek a kiskirályok, akiknek a kezében addig is óriási országrészek közigazgatása összpontosult, belekóstoltak a teljes függetlenség gyönyöreibe és érthetően rossz szemmel néztek minden olyan törekvést, amely a régi főhatalom helyébe új, az előbbinél sokkal erélyesebb és céltudatosabb központi kormányzat megteremtését célozta. Bizonyos helyi autonomisztikus törekvések felhasználásával, amelyek a fajilag és nyelvileg igen különböző elemekből összetett birodalomban mindenkor megvoltak, e szatrapák a kormányzatuk alatt álló területek anyagi erejének felhasználásával hozzáálltak, hogy pozíciójuk védelmére önálló hadseregeket szervezzenek. Ez a folyamat végső eredményében nemcsak Jüan-Sih-Kai aspirációjára vált végzetessé, de nagyban hozzájárult a későbbi szomorú események kialakulásához is.

A tartományi kormányzók ellenállása mellett Jüan balsikerének főoka a külpolitikai helyzetben rejlett. 1916-ban, amikor Jüan elérkezettnek látta az időt a döntő lépésre, az európai nagyhatalmak erejét és figyelmét teljes mértékben lefoglalták a nagy háború véres eseményei s így a közvetlenül érdekelt Japán befolyása a távol keleten csaknem mindenhatóvá lett; már pedig az egységes és erős kínai birodalom újjászületése merőben ellentétesnek látszott a szigetország érdekeivel. Ehhez képest a japán kormány nem rokonszenvezett Jüan hatalmi törekvéseivel, sőt — ha hinni lehet az események krónikásainak — hathatósan támogatta az ellene felsorakozott erőket.

Jüan, aki már 1914-ben elvégezte a téli napforduló nagy császári szertartását, 1915 őszén leszavaztatta a tartományoknak önmaga által kinevezett képviselőit a monarchia visszaállítására és saját trónralépése mellett. Mielőtt azonban az ünnepélyes trónralépés megtörtént volna, a távoli délnyugati provinciákban lázadás tört ki, amely a szatrapák sorozatos árulása folytán rohamosan terjedt. Jüan még egyszer megkísérelte, hogy visszafordítsa a sors kerekét: kihirdette a trónralépés elhalasztását és alkotmányos kormányzatot ígért. Mindhiába volt: hívei elpártoltak tőle, lemondásra kényszerítették és az egységes Kína utolsó ura 1916 június 6-án mint magánember halt meg; közhiedelem szerint méreg által pusztult el.

Jüan bukásával megszűnik Kínában az eszmék harca. Halála felett hiába ujjongott a Kuo-Min-Tang: a központi kormányzat bomlása és a szatrapák végleges önállósulása nem kevésbé lehetetlenné tette Szun-Jat-Szen radikális programjának megvalósítását, mint a régi patriarchális császárság helyreállítását. Jüan katasztrófája óta Kínában többé nem a konzervatív és progresszív erők állanak egymással szemben, hanem csupán egyének, akik ha programokat és jelszavakat is hirdetnek, mindig csak a saját hatalmi pozíciójukért küzdenek és saját egyéni céljaik szolgálatában viszik mind megújuló testvérháborúkba a kínai férfiak százazreit, miközben nőttön-nő a nép nyomora és mind jobban távolodik a megújódás lidércfényű eszményképe.

Néhány hónappal Jüan halála után a birodalom kormányzata formálisan is kettészakadt: A Kuo-Min-Tang Kantonban mellékkormányt alakít, amelyet a Jüan által szétkergetett parlament néhány tagjának közreműködésével az egyedüli alkotmányos kormánynak hirdet. A Kuo-Min-Tang kormányának befolyása eleinte Dél-Kína jelentékeny részére terjed, utóbb azonban új, katonai alakulatokra támaszkodó szereplők feltűnése folytán egy időre összezsugorodik Kanton városára, ahol az európai szociáldemokrácia módszereivel szervezett ipari munkásságra támaszkodhatik, hogy végül alább megvizsgálandó okokból új erőre kapjon.

Jüan örökének túlnyomó részén a közép- és északkeleti tartományok katonai kormányzói osztoztak, akiknek első dolga volt véres bonyodalmakba keveredni egymással azon jobbára akadémikus jelentőségű kérdés felett, vajjon Kína belépjen-e az antant oldalán a hadviselő felek sorába. Az összeütközés indító oka hamarosan háttérbe szorult a küzdő felek hatalmi törekvései mögött. A pekingi kormány kebelén belül szakadás állott be: Jüan utóda az elnöki székből más katonai kormányzóra támaszkodott mint saját miniszterelnöke és a két legfőbb funkcionárius, illetőleg a mögöttük álló szatrapák, váltakozó sikerrel marakodtak a valódi koncért, a főváros birtokáért. Hogy teljes legyen a zűrzavar, a Jüan halála után kiírt új választások alapján összeült parlament is beleszólt a vitába és a katonai hatalmasságok erőszakosságával szemben az alkotmányosság jelszavát kiáltotta a pusztába. Végül is a háborús párt kerekedett felül, amelynek reményeit azonban az események nem váltották valóra: Kína üres kézzel távozott a versaillesi béketárgyalásokról és delegátusai a felett érzett elkeseredésükben, hogy a németektől elvett santungi koncessziós területeket Japánnak ítélték, meg is tagadták a békeinstrumentum aláírását.

A háborút követő időben két új, bizonyos mértékben kapcsolatos tényező merült fel, amely ék nagyban hozzájárultak a mai helyzet kialakuláshoz. Az egyik az idegengyűlöletnek a boxerlázadás ideje óta nem tapasztalt fellángolása, a másik pedig Szovjet-Oroszország beavatkozása. Maga Szun-Jat-Szen doktor is szocialistának vallotta magát és a nagy kikötővárosok szervezett ipari munkásságában találta meg hatalmának főtámaszát. A kínai forradalom spiritus rectorának 1924-ben bekövetkezett halála után a Kuo-Min-Tang teljesen, a szovjet befolyása alá került. A párt égisze alatt nyomon követték egymást az ipari zavargások, amelyek végül 1925 májusában Sanghaiban véres összeütközésekre vezettek, egyrészt az angol vezetés alatt álló nemzetközi karhatalom, másrészt tüntető kínai munkások és diákok között. A szovjet, amely keleti politikájának legfőbb célját a brit birodalom világhatalmi pozíciójának gyengítésében látja, sietett e szomorú eseményekből tőkét kovácsolni és közismert propaganda szervezetének segítségével sikerült a tudatlan tömegekbe oltania azt a meggyőződést, hogy Kína ősi ellensége és boldogulásának akadályja az angol-szász faj „kizsákmányoló imperializmusa“. Az amúgy is hatásos aknamunkát elősegítette az a szerencsétlen incidens, amelynek következtében a Jang-ce folyón állomásozó angol tengeri haderő parancsnoka megdöglötlenül romboló ágyútűz alá vette Vanhszjen várost, ahol többszáz valóban ártatlan kínai halálát lelte. A vanhszjen bombardement nyomán magasra lángolt a féktelen idegengyűlölet szunnyadó tüze: Nagy-Britannia kénytelen volt a Jang-ce völgyében, Kína legfontosabb közlekedési útján fekvő értékes koncesszióit feladni és erejét Sanghai védelmére összpontosítani, ahol felbecsülhetetlen gazdasági érdekei forogtak kockán. A szovjet agitációjának eme sikerei egyúttal a Kuo-Min-Tang sikerei voltak: a szovjetizáltak vezetése alatt álló, szovjetpénzzel felszerelt hadsereg döntő győzelmeket aratott és a folyó év tavaszán már-már úgy tetszett, hogy a

kantom „nemzeti“ csapatok, átlépve a Jang-ce folyót, észak és dél határát, veszélyeztetik az északi szatrapák uralmát, amikor a Kuo-Min-Tangot is elérte a kínai mozgalmak végzete: a katonai parancsnokok hatalomvágyából eredő hűtlenség.

Amíg délen a szovjet munkája előkészítette a Kuo-Min-Tang pirrhuzsi győzelmeit, északon váltakozó szerencsével folyt a küzdelem a hegemoniáért a két leghatalmasabb tucsun (katonai kormányzó), a mandzsuriak Csang-Co-Lin és Csihli tartomány ura, Wu-Pei-Fu között. A küzdelem bővelkedett drámai fordulatokban és a helyzet 1921-től 1926-ig, a Kuo-Min-Tang nagy offenzívájáig, kaleidoszkópszerűen változott. Az 1926 év eseményei Csang-Co-Lint találták kedvezőbb helyzetben, aki miután Wu egyik hadvezérének, Feng-Ju-Hsziang-nak, a hírhedt „keresztény“ tábornoknak elpártolása folytán súlyos vereséget mért ellenfelére, a meggyengült ellenséggel időleges szövetségre lépett, tönkrevverte az árulása gyümölcseként Peking birtokát élvező Fenge-t és a Jang-ce felső folyásához való visszavonulásra kényszerítette.

A Kuo-Min-Tang győzelmeit nem magával Csang-Co-Linnal szemben aratta, hanem egyik szövetségese Szun-Tsuan-Fang ellen, aki őt tartomány urának hirdette magát, de a jól felfegyverzett forradalmi hadsereggel szemben még fővárosát, Sanghait sem volt képes megvédeni. Szun legyőzése után úgy látszott, hogy most már Csang-Co-Linra kerül a sor, amikor a győztes hadsereg vezére, a fiatal Csang-Kai-Sek tábornok, megúnva a pártszervezet uralmát és a hadseregében is lábrakapott kommunista agitádót, elhagyta a Kuo-Min-Tang zászlaját és kimondta függetlenségét. Csang-Kai-Sek merész lépése és az általa hirdetett mérsékelt nadionalista programú rövid időre azt a hitet ébresztették, hogy e képzett fiatal tiszt személyében végre eljött a messiás, aki hivatva lesz maga köré gyűjteni azokat az államfenntartó elemeket, amelyek megteremthetik az új kínai nemzeti állam alapjait. A remény felcsillanását szomorú kiábrándulás követte: Csang-Kai-Sek-nek nem sikerült megállapodásra jutnia észak uraival és uralmát dsöpörte az új erőre kapott Szun-Csuan-Fang első offenzív megmozdulása. Maga az ifjú hős cserben hagyta hadserege romjait és rövid dicsősége alatt szerzett busás vagyonával letűnt az események színpadáról.¹

Csang-Kai-Sek vállalkozása kudarcot vallott, de elpártolása mégis végzetes csapás volt a Kuo-Min-Tang ügyére: megfosztotta a forradalom pártját a győzelmes hadjárat légmentesebb eredményétől, Sanghai birtokától és ami még sokkalta súlyosabb volt, egy csapásra megmutatta, hogy az állítólag osztályöntudatos tömegekre támaszkodó mozgalom sincsen biztosítva saját katonai vezetőinek önállósági törekvéssel szemben. A pártkormány még egy iddíg továbbműködött Hankauban, a szovjet-agitádó egyik főfészkében; amikor azonban Szun-Jat-Szen utóda, Csen Eugén külügyminiszter lemondott és az orosz tanácsadók is jónak látták személyüket biztonságba helyezni, nyilvánvalóvá lett, hogy Hankauban is a katonaság az úr. Bizonyosra vehető, hogy a Kuo-Min-Tang szovjetbarát szocialista uralmának vége: már Kanton a forradalom szülőhelye is elveszett a párt számára és kisebb-nagyobb úgynevezett tábornokok fegyveres viszálykodásának tárgyává süllyedt.

Ma a helyzet Kínában nem mondható másnak, mint rendszeresített anarchiának. A széthullott birodalom kisebb-nagyobb területem zsoldos csapatokra támaszkodó katonai zsarnokok uralkodnak, akik féltékenyen

¹ Csang-Kai-Sek a legutóbbi időben újból felbukkant Sanghajban és az ú. n. nankingi hadsereg fővezérének megszervezésére törekszik; fellépésének eredménye ezidőszert még a jövő titka.

kenése egyértelmű lenne pusztulásukkal, kíméletlenül sajtoltják ki a vagyonos osztályok és a dolgozó nép adóját újabb és újabb ezredek és hadosztályok felfegyverzésére. Az, hogy a közállapotok mennyire tűrhetők vagy tűrhetetlenek, az egyes kényurak egyéniségétől függ, akik mellett a polgári hatóságok, ha ugyan egyáltalán működnek, teljesen alárendelt szerepet visznek. Kína, ahol azelőtt a katona semmibe sem vett, megvetett, kigúnyolt ember volt, ma a szoldateszka eldorádója: az uralkodás egyetlen eszköze az erőszak, az emberi élet értéke csekélyebb a semminél, a vagyon biztonsága pedig a kisebb-nagyobb katonai parancsnokok jóindulatára van bízva. A polgári közigazgatás pusztulásával megszűnt a jogrend is: szervezett rablóbandák garázdálkodása országszerte súlyos problémák elé állítja a hatalom birtokosait és nem ritka eset, hogy egy-egy nagybbszabású kínai Sobri Jóska szegénylegényeivel együtt elszegődik valamely tábornok zsoldjába, úgyhogy a törvényen kívül álló haramia egy napról a másikra átalakul az állami rend oszlopává. Kína mai urai közül nem egy futott be ilyen kalandos pályát és magának a nagy Csang-Co-Linnak karrierje is ilyen kétes eredetből indult el.

Ez a mai kínai helyzet vigasztalan képe. Égetően aktuális a kérdés: milyen irányban kell látnunk a kibontakozás útját. Ha belátjuk, hogy Kína katasztrófájának egyik főoka a nyugati demokrácia idegen eszméinek elterjedése volt, a khaoszból újjászülető birodalom képét nem szabad e demokratikus ideálok mintájára megrajzolnunk. Az „emberi jogok“ individualista világnézetének elterjedése a kínai nép legértékesebb jellemvonását, az önfeláldozó munkaszeretetet támadta meg, míg a felvilágosultság hirdetői az egyszerű kínai lelkivilágában uralkodó öskultuszon végezték romboló munkájukat. A politikai haladás harcosai a népek önrendelkezési jogának jelszavával rombadöntötték az abszolutisztikus császárságot, hogy helyébe ültessék az európai népek politikai bajainak panaceáját, a parlamentárizmust, amelynek dicstelen bukása után betölthetetlen űr tátong a könnyelműen megsemmisített ősi intézmények helyén.

A nyugati demokrácia ideáljai tehát nem fogják megteremteni az új Kínát, de a kínai dráma mai harcias főszereplőinek fegyveres küzdelmeiből sem fog megszületni az új birodalom. Ahhoz, hogy bekövetkezzék a birodalom újjászületése, előbb meg kell történnie a lelkek újjászületésének: ha a családi és rendi összetartás tudata újból feléled a kínai lélekben és ha az idegengyűlölet negatívuma helyébe a közös célok és közös kötelességek tudatából táplálkozó nemzeti érzés lép, akkor és csak akkor lehet remény arra, hogy az eljövendő hivatott vezér útmutatása mellett kiemelkedik a vér és sár tengeréből az új mennyei birodalom.

DOMONY PÉTER.